

Role Ústavního soudu a právně bagatelní věci

Ústavní soud ČR, náleze ze dne **20. 2. 2007**, ve věci sp. zn. **II. ÚS 566/06**
(elektronicky publikován pod svou sp. zn. na www.judikatura.cz).

Rozsah právní problematiky: lhůta k podání (mimořádného) opravného prostředku; devolutivní účinky opravného prostředku; zásadní nemožnost „autoremedury“.

Související judikatura: náleze Ústavního soudu ČR ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. I. ÚS 464/04 in Sb. n. u., sv. 35, str. 227; usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 3 Tdo 567/2006 (www.nsoud.cz/rozhod.php).

Relevantní ustanovení: čl. 4 Ústavy ČR (č. 1/1993 Sb.); čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.); § 2 odst. 5 a 6 ve vztahu k § 265i odst. 1 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád v platném znění.

Právní věta: Ústavní soud ČR se musel pochybením dovolacího soudu věcně zabývat už jen s ohledem na čl. 4 Ústavy ČR, podle něhož jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci. Ústavní soud by se však takovými věcmi zabývat neměl. Nemá-li tomu tak být, je patrně nutné ve vztahu k dovolacímu řízení provést interpretační a aplikační, resp. legislativní změnu. I když lze souhlasit s Nejvyšším soudem ČR, že dané pochybení je výjimečné, podobným pochybením obecných soudů dochází, neboť žádná lidská činnost není prosta omylů, což přirozeně platí i pro práci soudů, včetně soudu ústavního. Systém přezkumných instancí přirozeně nelze budovat ad infinitum, avšak není udržitelné, aby Ústavní soud ČR v obdobných případech nahrazoval činnost obecných soudů. Jeho úkoly jsou v ust. čl. 83 Ústavy ČR vymezeny jinak.

Úvod: Diskuse o rozsahu pravomocí Ústavního soudu ČR je přinejmenším tak stará jako tento soud sám. Soudní orgán ochrany české ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR) je často kritizován za přílišný aktivismus, za jehož indikátory bývá brán počet rozhodnutí a povaha řešených otázek. Komentovaný náleze se týká nápravy omylu, ke kterému v činnosti soudů prostě čas od času¹ dochází. Jedinou zvláštností zde je, že při určení počátku běhu lhůty se zmýlil Nejvyšší soud ČR a osoba tímto omylem dotčená žádala o jeho nápravu Ústavní soud ČR. Pozornost čtenářů bych rád přitáhl zejména k úvaze nad těmito otázkami: má takové triviální stížnosti Ústavní soud ČR vyhovět vždy? Nebo má zkoumat intenzitu s níž vada dopadá do hmotných práv stěžovatele? Není možno podobné vady napravit uvnitř NS ČR bez toho, aniž by do věci zasahoval další soud?

Skutkový základ případu: Ústavní stížnost podal stěžovatel, který tvrdil, že Nejvyšší soud ČR nesprávně odmítl jeho trestní dovolání jako opožděné, neboť vycházel z údaje na obálce, kterou mělo být doručeno rozhodnutí odvolacího soudu, k čemuž však ve skutečnosti nedošlo, a to v důsledku chyby prvostupňového soudu (jenž doručuje rozhodnutí jak odvolacího, tak dovolacího soudu). U okresního soudu zkrátka došlo k záměně obálek. Obhájkyně stěžovatele na omyl prvostupňový soud písemně upozornila (stejně jako obhájkyně jiného obviněného, již zase bylo naopak doručeno stěžovatelovo rozhodnutí). Rozhodnutí o odvolání bylo doručeno

¹ Netroufnu si zde blíže specifikovat co je to „čas od času“, již jen proto, že jsem varován příkladem MUDr. Chocholouška, jenž ve filmu Jáchyme hoď ho do stroje byl nucen tvrdit, že k omylu při identifikaci dochází maximálně jednou, resp. dvakrát, resp. třikrát za ... x let.

podruhé a advokátka přirozeně odvíjela běh dovolací lhůty až od té chvíle, kdy jí bylo doručeno správné rozhodnutí, a v takto počítané lhůtě dovolání podala.²

Procesní vývoj: Nejvyšší soud ČR dovolání odmítl pro opožděnost (§ 265i odst. 1 písm. c) tr. ř.), neboť vycházel z předpokladu o shodě mezi obálkou a jejím obsahem. V napadeném usnesení ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 3 Tdo 567/2006 (www.nsoud.cz/rozhod.php) Nejvyšší soud ČR uvedl, že usnesení krajského soudu bylo obhájkyň stěžovatele „*doručeno poprvé dne 2. 1. 2006 (viz též pokyn předsedy senátu ze dne 29. 12. 2005, na č. l. 328 spisu)*“. Nejvyšší soud ČR konstatoval, že konec dovolací lhůty připadl na den 3. 3. 2006, avšak dovolání bylo podáno k poštovní přepravě dne 24. 3. 2006, tedy 21 dní po uplynutí zákonné dovolací lhůty. Ve vyjádření k ústavní stížnosti pak předseda příslušného senátu uvedl, že pochybení okresního soudu „*spočívající v údajné záměně zásilek*“ nebylo z předloženého spisu zjevné, když doklad o doručení byl označen formálně bezchybně. Na vady doručování přitom (podle Nejvyššího soudu ČR) mohla v dovolání upozornit obhájkyň alespoň stručným odkazem, že je podáváno ve stanovené lhůtě. Odpovídají-li však tvrzení stěžovatele skutečnosti, nepřicházelo by podle předsedy senátu v úvahu odmítnutí dovolání pro opožděnost, neboť počátek běhu dovolací lhůty je třeba odvíjet od okamžiku, kdy bylo rozhodnutí odvolacího soudu obhájkyň stěžovatele skutečně doručeno.

Právní analýza: Šlo o právně jednoduchou věc, a nedovolil bych si jí čtenáře zatěžovat, pokud bych si nemyslel, že na tomto případě lze dokumentovat obecnější problém. Měl Ústavní soud ČR (poté co všechna tvrzení stěžovatele ověřil jako správná) rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR skutečně zrušit? Neměl posoudit šanci podaného dovolání na úspěch? Respektive neměl, s odvoláním na princip sebeomezení, ústavní stížnost odmítnout či zamítnout s tím, že namítané pochybení, např. vzhledem k povaze trestného činu, jehož se stěžovatel dopustil (a výše uloženého trestu), nedosahuje protiústavní intenzity, resp. poukázat, že mimořádné opravné prostředky nepožívají stejně silné ústavněprávní ochrany, jako opravné prostředky řádné?

Domnívám se totiž, že někam tímto směrem vedou úvahy těch právníků, kteří kritizují „nadprodukcí“ (vyhovujících a zamítavých) nálezů Ústavního soudu ČR.³ Na věc lze mít různé názory, nelze však opomíjet, že přes veškeré doktrinální úvahy je každý soudce vázán svým slibem (čl. 85 odst. 2 Ústavy ČR), jež jej, odkazem na tak niterné věci jako je čest, svědomí a přesvědčení, zavazuje, k ochraně neporušitelnosti přirozených práv člověka a práv občana, při čemž se musí řídit ústavními zákony.

Ústavní soud ČR použil svou kasační pravomoc, a rozhodnutí dovolacího soudu zrušil. Současně však konstatoval, že tak činí jen proto, aby stěžovateli nebyla odepřena spravedlnost (čl. 4 Ústavy ČR). Do budoucna by však takové věci řešit neměl. Co tím měl Ústavní soud na mysli? Odůvodnění naznačuje, že řešení by mohlo spočívat v tom, že trestní řád by měl v takových případech hledat cestu nedoprovázenou devolutivními účinky. I Nejvyšší soud ČR by měl při kolizi některého z ustanovení trestního řádu s čl. 4 Ústavy ČR hledat takové aplikační postupy a výkladové cesty tohoto procesního předpisu podústavní síly, které nebudou břemeno ochrany základních práv a svobod přenášet na Ústavní soud (srov. přiměřeně nález ze dne 18. 8. 2004, sp. zn. I. ÚS 55/04 in Sb. n. u., sv. 34, str. 187 a 208). Nebudou-li nalezeny výkladové cesty, jak v systému obecného soudnictví napravit zjevné omyly⁴, jež měly za důsledek odepření spravedlnosti, bude patrně muset být změněna

² Ústavní soud se nezabýval jinak ústavně velmi relevantním aspektem věci samé - přestože šlo o typickou majetkovou trestnou činnost „fakturační podvod“, resp. zpronevěru, byl sledován telekomunikační provoz mnoha osob, a to z důvodu, který je stejně prostý, jako zarážející: předmětem zpronevěry byly telefony.

³ Tedy rozhodnutí, jimž je rozhodováno v merit věci, a která tvoří překážku věci rozhodnuté, přičemž právní názor v nálezu vyslovený, je pro orgány veřejné moci závazný (§ 89 odst. 2 Ústavy ČR), a lze jej překonat jen rozhodnutím Pléna Ústavního soudu ČR (srov. § 23 zákona o Ústavním soudu v platném znění).

⁴ Ústavní soud ČR v komentovaném nálezu poukázal i na jiný případ kuriózního pochybení, jimž se musel zabývat (srov. nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 11. 2004, sp. zn. I. ÚS 464/04 in Sb. n. u., sv. 35, str. 227) –

procesní úprava, což je však podle samotného Ústavního soudu úvaha jež přesahuje rámec jeho činnosti.

Ústavní soud ČR bere principy sebeomezení a subsidiarity velmi vážně, avšak v podobných případech tyto zásady neobstojí tváří v tvář zjevně mylnému rozhodnutí. Přesto však Ústavní soud ČR konstatoval, že by do budoucna neměl být nucen k nápravě triviálních a zjevných vad rozhodnutí obecných soudů. Princip nezměnitelnosti pravomocných rozhodnutí však nesmí být překážkou k nápravě zjevně mylných rozhodnutí uvnitř soustavy obecných soudů, nikoli až před soudem ústavním. Chybějící ustanovení zákona nemůže být důvodem k odepření spravedlnosti (srov. např. bod 43 nálezu Pléna Ústavního soudu ČR ze dne 5. 10. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 61/04, in Sběrka zákonů č. 16/2007 „*Soudy by...při absenci zákonné úpravy, musely ochranu tomuto právu... poskytnout, jinak by se dopustily odepření spravedlnosti (princip zákazu denegationis iustitiae*“).

Závěr: Dopad komentovaného rozhodnutí nebude bezprostřední, a to nejen díky častému porušování, obcházení, či extrémně úzkému výkladu článku 89 odst. 2 Ústavy ČR. Vliv zde bude mít i silná tradice, která opravu chyb rozhodnutí svěřuje nadřízeným institucím, resp. možnost opravy vad (byť by byly sebetriviálnější) váže na devolutivní účinky. Musí tomu tak být? Otevření nějaké možnosti opravy zjevných pochybení v rámci téhož soudu (třebaže jiným senátem) by umožnilo odstranit zbytečné frustrace účastníků řízení, a přitom by neznamenal budování nekonečného systému opravných prostředků. Komentovaná procesní situace rovněž odhaluje slabinu těch postupů, kdy soudy musí činit zjištění samy, bez participace procesních „stran“.

Pokud se vám jeví tyto do budoucna orientované úvahy jako zbytečné, resp. stojící mimo realitu skutečných problémů, pak si dovoluji připomenout že situace, kde zjevné omyly nelze napravit silně podřívají autoritu (chybujícího) orgánu. Taktéž Ústavní soud dle zavedené praxe odmítá veškeré stížnosti proti vlastním rozhodnutím, což pro stěžovatele *implicite* znamená jedinou možnou cestu nápravy – podání stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva. Tento stav nelze považovat za ideální. Na tomto konstatování nemůže změnit nic ani zjevný empirický fakt, že podobným omylům dochází ze strany soudu u podání, která z věcného hlediska nemají šanci na úspěch. Jinými slovy, tak či tak jde o podání, jež by byla odmítnuta., a soud pouze použije „jednodušší“ odmítací důvod.

Jde ještě o další vážnou otázku: řešení těchto případů Ústavním soudem v principu nepochybně ztěžuje jiným stěžovatelům přístup k ochraně jejich základních práv a snižuje v odborné i laické veřejnosti povědomí o skutečné roli Ústavního soudu. Postavení Ústavního soudu ČR jako faktické „poslední instance“ často vede k poněkud zbrklé úvaze, kdy po zběžném rozboru přípustnosti jednotlivých opravných prostředků ten který právník konstatuje „to může vyřešit jen Ústavní soud“. Tím je však degradována role Ústavního soudu.⁵

obecný soud tam provedl z vlastní iniciativy důkaz výpisem z obchodního rejstříku – a zaměnil stěžovatele s jeho bratrem (šlo o dvojčata, jejichž rodné číslo bylo vlevo před lomítkem stejné. I zde Ústavní soud ČR hledal v souladu se zásadou subsidiarity, zda se napadené rozhodnutí neopírá i o jiné důvody, avšak neúspěšně.

⁵ Stejně tak není optimální, pokud např. nezanedbatelný rozsah agendy trestních stížností pro porušení zákona tvoří napravování chybně uložených souhrnných trestů, což lze chápat jako plýtvání erudicí soudců NS ČR, neboť tyto vady spočívají v objektivní nevědomosti rozhodujícího soudu o něčem, co později vyjde najevo.